

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v108.2025.9>*О. М. Ковальчук*

ORCID: 0009-0000-4477-3046

ОБОВ'ЯЗКИ В СТРУКТУРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку правової держави в Україні характеризується зростанням ролі адвокатури у забезпеченні реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. У цих умовах особливого значення набуває адміністративно-правовий статус адвоката як суб'єкта публічно-правових відносин. Центральне місце в його структурі займають не лише права, але й обов'язки, які визначають межі професійної поведінки, стандарти діяльності та рівень відповідальності адвоката перед суспільством, клієнтом і державою. Водночас у науковій літературі проблематика обов'язків адвоката найчастіше розглядається фрагментарно, переважно крізь призму етики або дисциплінарної відповідальності, що не дозволяє сформувати цілісне уявлення про їх місце в адміністративно-правовому статусі.

Недостатня теоретична розробленість зазначеного питання ускладнює правозастосовну практику, знижує рівень правової визначеності та ускладнює формування єдиних стандартів професійної діяльності адвокатів. У зв'язку з цим виникає потреба у комплексному науковому аналізі обов'язків адвоката саме як елемента його адміністративно-правового статусу, з урахуванням норм чинного законодавства, практики органів адвокатського самоврядування та сучасних викликів правозахисної діяльності.

Метою статті є визначення місця та ролі обов'язків у структурі адміністративно-правового статусу адвоката, з'ясування їх правової природи, змісту та значення для забезпечення законності й ефективності адвокатської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового статусу адвоката досліджувалися у працях багатьох українських науковців, зокрема у контексті конституційного статусу адвокатури, організаційних засад її діяльності, гарантій незалежності та дисциплінарної відповідальності. Значна кількість наукових робіт присвячена аналізу прав адвоката як учасника адміністративних, цивільних і кримінальних проваджень. Водночас питання обов'язків адвоката переважно розглядаються як складова професійної етики або підстава дисциплінарної відповідальності, без належного акценту на їх адміністративно-правовій природі.

У сучасних дослідженнях звертається увага на публічно-правовий характер окремих функцій адвокатської діяльності, що зумовлює необхідність поширення на адвоката вимог, притаманних суб'єктам публічного адміністрування. Проте комплексні наукові дослідження, спрямовані саме на визначення системи обов'язків адвоката в структурі його адміністративно-правового статусу, залишаються поодинокими. Це свідчить про актуальність обраної теми та наукову потребу її подальшої розробки.

Виклад основного матеріалу. Інститут адвокатури посідає особливе місце в системі забезпечення прав і свобод людини та громадянина, оскільки саме адвокат є ключовим суб'єктом реалізації конституційного права на правову допомогу. Адміністративно-правовий статус адвоката формується як складне правове явище, що охоплює сукупність його прав, обов'язків, гарантій діяльності та юридичної відповідальності. У цій структурі обов'язки адвоката відіграють визначальну роль, оскільки вони забезпечують не лише належне виконання професійних функцій, а й підтримання високого рівня правової культури, довіри суспільства до адвокатури та ефективність правозахисної діяльності в цілому.

Обов'язки адвоката як елемент його адміністративно-правового статусу мають публічно-правовий характер, оскільки їх виконання пов'язане не лише з приватними інтересами клієнта, а й з інтересами правосуддя, держави та суспільства. Вони визначають межі допустимої поведінки адвоката у сфері професійної діяльності, встановлюють стандарти її добросовісності, законності та етичності. Саме через систему обов'язків забезпечується узгодження принципу незалежності адвокатської діяльності з вимогами законності, професійної відповідальності та підзвітності органам адвокатського самоврядування.

У процесі здійснення професійної діяльності адвокат наділений правом вчиняти всі дії, що не суперечать вимогам законодавства, правилам професійної етики та умовам договору про надання правової допомоги, якщо такі дії спрямовані на належне виконання взятих зобов'язань. Одним із ключових інструментів у цьому контексті є право звернення з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб за їхньою згодою. Адвокатський запит виступає одним із основних способів отримання необхідної інформації від суб'єктів публічного та приватного права для ефективного захисту інтересів клієнта. Загальні засади щодо змісту адвокатського запиту та порядку його розгляду закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Відповідно до частини другої статті 24 цього Закону, адресати запиту зобов'язані протягом п'яти робочих днів з моменту його отримання надати адвокату відповідну інформацію та копії документів. До запиту обов'язково мають додаватися засвідчені копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та ордер або доручення відповідного органу з надання безоплатної правової допомоги. За відсутності зазначених документів запит визнається таким, що оформлений неналежним чином, що є підставою для відмови у наданні інформації чи документів [2].

Важливим правом адвоката є також представництво і захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у судах, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, а також перед посадовими та службовими особами як в Україні, так і за її межами. Реалізація цього повноваження передбачає здійснення захисту прав підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених, виправданих, осіб, щодо яких застосовуються чи можуть застосовуватися примусові заходи медичного або виховного характеру, осіб, стосовно яких вирішується питання екстрадиції, а також осіб, які притягаються до адміністративної відпові-

дальності. Окрім цього, адвокат виконує представницьку функцію у цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, а також забезпечує реалізацію прав і обов'язків потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів у кримінальному провадженні.

Адвокат наділений правом ознайомлюватися з документами та матеріалами, необхідними для надання правової допомоги, на підприємствах, в установах і організаціях, за винятком інформації з обмеженим доступом. Законодавство передбачає можливість отримання практично будь-якої інформації, необхідної для здійснення захисту чи представництва, за двома винятками: адвокатський запит не може стосуватися надання консультацій щодо законодавства, а також не допускається надання інформації з обмеженим доступом та копій відповідних документів. На практиці це спричиняє як випадки зловживання правом на запит з боку адвокатів, так і необґрунтовані відмови з боку суб'єктів господарювання та установ у наданні інформації.

До повноважень адвоката належить також складання процесуальних і правових документів, зокрема заяв, скарг, клопотань, претензій, позовних заяв, апеляційних і касаційних скарг, мирових угод, пояснень та інших документів, що використовуються у досудовому та судовому провадженні. Адвокат має право особисто доповідати свої клопотання та скарги посадовим і службовим особам, отримувати на них письмові мотивовані відповіді, бути присутнім під час їх розгляду колегіальними органами та надавати пояснення щодо їх суті. Такі повноваження мають представницький характер і спрямовані на забезпечення ефективного відстоювання правової позиції клієнта.

Окреме місце в діяльності адвоката займає право збирання відомостей, які можуть бути використані як докази. Воно реалізується шляхом витребування, отримання та вилучення документів, речей, їх копій, ознайомлення з ними, а також опитування осіб за їх добровільною згодою. Адвокат має можливість знайомитися з матеріалами на підприємствах, в установах, організаціях, громадських об'єднаннях, за винятком відомостей, що становлять охоронювану законом таємницю, отримувати письмові висновки фахівців і спеціалістів, а також опитувати громадян. Якщо йдеться про неповнолітніх осіб, обов'язковою є згода їхніх законних представників. Водночас практична реалізація цього права часто ускладнюється відсутністю обов'язку у суб'єктів надавати інформацію без їхньої згоди, що значно звужує можливості адвоката щодо збирання доказів.

Адвокат також має право застосовувати технічні засоби для копіювання матеріалів справи, фіксації процесуальних дій та перебігу судового засідання у порядку, визначеному законом. Використання допускається лише дозволених законом аудіо- та відеозасобів. При цьому судова практика виходить із необхідності дотримання вимог допустимості не лише самого доказу, а й способу його отримання. Пленум Верховного Суду України, аналізуючи відповідні справи, наголосив, що порушення процесуального порядку здобуття доказу, зокрема під час допиту неповнолітніх, є підставою для визнання такого доказу недопустимим, що кореспондує з доктриною «плодів отруєного дерева» [3].

У межах здійснення професійних обов'язків адвокат має право посвідчувати копії документів у справах, які він веде, за винятком випадків, коли законом передбачено інший спосіб посвідчення. На таких копіях має бути зроблений відповідний напис і поставлена печатка, а за вимогою суду повинні бути подані оригінали для звірки. Крім того, адвокат може отримувати письмові висновки експертів і спеціалістів із питань, що потребують спеціальних знань, що сприяє забезпеченню принципів змагальності та процесуальної рівності сторін і значно розширює можливості у збиранні доказової інформації [4, с. 239].

Як бачимо, у структурі адміністративно-правового статусу адвоката обов'язки тісно пов'язані з реалізацією його професійних прав. Право на захист, представництво, збирання доказів, участь у процесуальних діях неможливе без одночасного виконання обов'язків щодо сумлінного здійснення професійної діяльності, додержання вимог законодавства, правил адвокатської етики та збереження адвокатської таємниці. Такий взаємозв'язок прав і обов'язків забезпечує баланс між свободою професійної діяльності адвоката та необхідністю запобігання зловживанням.

Важливе значення в адміністративно-правовому статусі адвоката має обов'язок діяти виключно на законних підставах і в межах наданих повноважень. Дотримання законності у професійній діяльності є базовою вимогою, порушення якої призводить не лише до дисциплінарної, а в окремих випадках і до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Цей обов'язок забезпечує належне функціонування механізму правосуддя та унеможливорює використання адвокатського статусу всупереч інтересам правопорядку.

Зміст статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] закріплює систему професійних обов'язків адвоката, серед яких ключове значення має неухильне дотримання присяги адвоката України та вимог Правил адвокатської етики [5]. Важливим є також обов'язок інформувати клієнта про хід виконання договору про надання правової допомоги на його вимогу, а також своєчасно повідомляти про можливий чи реальний конфлікт інтересів. Окрему групу становлять зобов'язання щодо безперервного професійного розвитку адвоката, виконання рішень органів адвокатського самоврядування та забезпечення належного захисту персональних даних фізичних осіб, якими адвокат володіє у зв'язку зі здійсненням своєї професійної діяльності. Поряд із цими спеціальними обов'язками особливе місце займає загальний обов'язок неухильного додержання вимог законодавства та здійснення своїх повноважень на засадах добросовісності. Зазначений принцип набув широкого застосування у практиці Верховного Суду. Так, у постанові Верховного Суду від 18 жовтня 2021 року у справі № 299/3611/19 (провадження № 61-9218св21) наголошено, що всі учасники процесу зобов'язані сумлінно реалізовувати свої процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, а добросовісність означає використання прав за їх цільовим призначенням, здійснення обов'язків у межах, установлених законом, недопущення посягання на права інших учасників судового процесу та заборону зловживання наданими правами. Аналогічну правову позицію висловлено в постанові Верховного Суду від 8 травня 2018 року у справі № 910/1873/17, де підкреслено, що принцип добросовісності є загальною правовою засадою, яка передбачає необхідність чесної та сумлінної пове-

дінки суб'єктів під час виконання юридичних обов'язків і реалізації суб'єктивних прав, а сама добросовісність включає недопустимість зловживання правом, що впливає з конституційного припису про неприпустимість порушення прав і свобод інших осіб під час реалізації власних прав і свобод [6]. У цьому контексті добросовісна поведінка адвоката при здійсненні ним своїх прав та обов'язків повинна розглядатися як обов'язкова професійна вимога, особливо у випадках представництва інтересів сторін у виконавчому провадженні.

Особливе місце серед обов'язків адвоката посідає обов'язок додержання адвокатської таємниці. Його значення полягає у забезпеченні довіри між адвокатом і клієнтом, без якої неможлива ефективна правнича допомога. Адміністративно-правовий характер цього обов'язку проявляється в тому, що держава через систему нормативних приписів та механізмів відповідальності гарантує його дотримання, визнаючи таємницю складовою публічного інтересу у сфері правосуддя.

У структурі адміністративно-правового статусу важливе значення має також обов'язок адвоката підвищувати свій професійний рівень. Постійний розвиток законодавства, судової практики та правових доктрин зумовлює необхідність безперервного удосконалення професійних знань. Виконання цього обов'язку є запорукою якісного надання правової допомоги, а отже, безпосередньо впливає на ефективність реалізації прав і свобод громадян. Невиконання цього обов'язку може призводити до професійної некомпетентності, що підриває авторитет адвокатури як правового інституту.

Обов'язки адвоката також охоплюють дотримання принципів незалежності, доброчесності та недопущення конфлікту інтересів. Адвокат зобов'язаний утримуватися від дій, які можуть поставити під сумнів його об'єктивність, неупередженість або лояльність до клієнта. Ці вимоги мають не лише етичний, а й адміністративно-правовий характер, оскільки їх порушення тягне за собою застосування заходів дисциплінарного впливу з боку органів адвокатського самоврядування, що діють у межах адміністративно-правових повноважень.

Окремої уваги потребує питання співвідношення обов'язків адвоката з його гарантіями діяльності. Незалежність адвоката, недоторканність його професійної діяльності, заборона втручання в здійснення захисту не означають відсутності обов'язків або звільнення від відповідальності. Навпаки, саме система обов'язків і відповідальності забезпечує реальний зміст гарантій, перетворюючи їх на інструмент законного, а не свавільного здійснення професійних повноважень.

Реалізація правосуб'єктності адвоката супроводжується наявністю спеціальних гарантій, закріплених у статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1, ст. 23]. Ці гарантії спрямовані на недопущення втручання у професійну діяльність адвоката, забезпечення збереження адвокатської таємниці та наближення правового статусу адвоката до статусу осіб, що здійснюють публічні повноваження. До таких гарантій належать заборона будь-яких форм перешкоджання адвокатській діяльності, недопустимість вимагання від адвоката та пов'язаних із ним осіб відомостей, що становлять адвокатську таємницю, особливий порядок проведення щодо адвоката оперативно-розшукових заходів і слідчих дій виключно на підставі судового рішення, заборона витребування та вилучення доку-

ментів, пов'язаних із наданням правової допомоги, рівність прав адвоката з іншими учасниками процесу, охорона життя, здоров'я, честі, гідності та майна адвоката і членів його сім'ї, гарантії безпеки під час участі у кримінальному провадженні, заборона залучення до конфіденційного співробітництва, втручання у приватне спілкування з клієнтом, ототожнення адвоката з клієнтом, впливу на правову позицію адвоката, а також особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності та повідомлення про підозру. Окремо передбачено спеціальний процесуальний порядок проведення обшуку, огляду чи тимчасового доступу до речей і документів адвоката з обов'язковою участю представника ради адвокатів регіону та чітким визначенням переліку об'єктів, які можуть бути вилучені [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, обов'язки в структурі адміністративно-правового статусу адвоката є важливим елементом, що забезпечує належну реалізацію його професійних прав, дотримання засад законності, етики та доброчесності, а також ефективне функціонування адвокатури як інституту громадянського суспільства. Вони виконують не лише регулятивну, а й гарантійну функцію, сприяючи захисту прав і свобод людини, зміцненню довіри до правосуддя та утвердженню принципу верховенства права. Подальший розвиток адміністративно-правового статусу адвоката має відбуватися через удосконалення системи його обов'язків із урахуванням сучасних викликів, цифровізації правової сфери та зростання ролі адвокатури в демократичному суспільстві.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст. 282.
2. Адвокатський запит: надати чи відмовити? Всеукраїнське юридичне видання «Юридична Газета». URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/advokatskiy-zapitnadati-chi-vidmoviti.html>. (дата доступу: 17.10.2025).
3. Зейкан Я.П. Перешкоди правосуддю, або Хто попереджений – той озброєний: практичний посібник. К. : КНТ, 2009. 256 с.
4. Бисага Ю. М., Заборовський В. В. Право адвоката одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань як одне з основних його професійних прав. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 237–240.
5. Правила адвокатської етики, схвалені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року 09.06.2017 р. *Офіційний веб-сайт НААУ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата доступу: 17.10.2025).
6. Сакара Н. Принцип доброчесності та зловживання процесуальними правами. Презентація судді Верховного Суду. *Офіційний веб-портал судової влади*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Princ_dobroso.pdf (дата доступу: 17.10.2025).
7. Меєрович Н.А. Щодо адміністративно-правового статусу адвоката. *Форум права*. 2013. № 3. С. 372–375.

Анотація

Ковальчук О. М. Обов'язки в структурі адміністративно-правового статусу адвоката. – Стаття.

У статті досліджена проблема визначення місця та значення обов'язків у структурі адміністративно-правового статусу адвоката. Наголошено, що сучасний етап розвитку правової держави в Україні характеризується зростанням ролі адвокатури у забезпеченні реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина. У цих умовах особливого значення набуває адміністративно-правовий статус адвоката як суб'єкта публічно-правових відносин. Центральне місце в його структурі займають

не лише права, але й обов'язки, які визначають межі професійної поведінки, стандарти діяльності та рівень відповідальності адвоката перед суспільством, клієнтом і державою. Обґрунтовано думку, що в умовах становлення правової держави та розвитку інституту адвокатури саме система обов'язків адвоката відіграє ключову роль у забезпеченні законності, професійної доброчесності та ефективності надання правової допомоги. Обов'язки адвоката розглянуто як елемент публічно-правового регулювання, спрямований не лише на захист інтересів клієнта, а й на забезпечення інтересів правосуддя, держави та суспільства в цілому. Досліджено зміст основних обов'язків адвоката, закріплених у законодавстві України та правилах адвокатської етики, зокрема дотримання законності, збереження адвокатської таємниці, уникнення конфлікту інтересів, сумлінне здійснення професійної діяльності, підвищення кваліфікації та виконання рішень органів адвокатського самоврядування. Наголошено на взаємозв'язку прав і обов'язків адвоката як необхідній умові забезпечення балансу між його незалежністю та професійною відповідальністю. Особлива увага була приділена адміністративно-правовим механізмам забезпечення виконання обов'язків адвоката, ролі органів адвокатського самоврядування у здійсненні контролю та застосуванні заходів дисциплінарного впливу. Підкреслено, що система обов'язків і відповідальності надає реальний зміст гарантіям незалежності адвокатської діяльності. Зроблено висновок про необхідність удосконалення нормативного закріплення обов'язків адвоката з урахуванням цифровізації правової сфери та сучасних викликів правозахисної діяльності.

Ключові слова: адвокат, адміністративно-правовий статус, обов'язки адвоката, адвокатська етика, адвокатська таємниця, незалежність адвокатури, дисциплінарна відповідальність.

Summary

Kovalchuk O. M. Obligations in the structure of the administrative and legal status of an advocate. – Article.

The article examines the problem of determining the place and significance of duties in the structure of the administrative and legal status of a lawyer. It is emphasized that the current stage of development of the rule of law in Ukraine is characterized by the growth of the role of the bar in ensuring the implementation and protection of human and citizen rights and freedoms. In these conditions, the administrative and legal status of a lawyer as a subject of public legal relations acquires special importance. The central place in its structure is occupied not only by rights, but also by duties that determine the boundaries of professional behavior, standards of activity and the level of responsibility of a lawyer to society, the client and the state. The opinion is substantiated that in the conditions of the formation of a rule of law and the development of the institute of the bar, it is the system of duties of a lawyer that plays a key role in ensuring the legality, professional integrity and efficiency of the provision of legal assistance. The duties of a lawyer are considered as an element of public legal regulation aimed not only at protecting the interests of the client, but also at ensuring the interests of justice, the state and society as a whole. The content of the main duties of a lawyer, enshrined in the legislation of Ukraine and the rules of lawyer ethics, was studied, in particular, compliance with the law, preservation of lawyer secrecy, avoidance of conflict of interest, conscientious performance of professional activities, advanced training and implementation of decisions of the bodies of bar self-government. The interrelation of the rights and duties of a lawyer was emphasized as a necessary condition for ensuring a balance between his independence and professional responsibility. Particular attention was paid to the administrative and legal mechanisms for ensuring the performance of the duties of a lawyer, the role of the bodies of bar self-government in exercising control and applying disciplinary measures. It was emphasized that the system of duties and responsibilities gives real content to the guarantees of the independence of legal activities. The conclusion was made about the need to improve the regulatory fixation of the duties of a lawyer, taking into account the digitalization of the legal sphere and modern challenges of human rights protection activities.

Key words: advocate, administrative and legal status, obligations of the advocate, legal ethics, attorney-client privilege, independence of the bar, disciplinary liability.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025